

СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

Сучасна модернізація вітчизняної системи вищої технічної освіти викликає необхідність створення належних умов, що сприятимуть розвитку і реалізації потенційних можливостей майбутніх фахівців. Тому підготовка сучасного інженера в умовах соціально-економічних реалій неможлива без цілеспрямованої і систематичної роботи за глибоким професійним самовизначенням, що сприяє професійному становленню.

Так, у соціально-психологічних теоріях Б. Ананьева, Л. Божович, Б. Паригіна, Я. Пономарева та ін. розглядається професійний розвиток як результат соціальної селекції, що є передумовою вибору професії соціалізації. Положення про первинність соціальної детермінації розвитку особистості не означає повного ігнорування біологічних особливостей людини. Якою мірою біологічний розвиток визначає становлення особистості? О. Брушлинський, що спеціально проаналізував проблему передумов психічного розвитку особистості, дійшов висновку, що на ранніх стадіях онтогенезу біологічне виступає внутрішніми умовами розвитку. У міру становлення особистості посилюється вплив зовнішніх (соціальних) чинників. При цьому зовнішні причини діють опосередковано через умовитому професійне становлення особистості, обумовлене зовнішніми діями через організацію відповідного середовища, проте його не можна безпосередньо виводити із зовнішніх умов і обставин, оскільки воно завжди заломлюється в життєвому досвіді людини, її індивідуальних психічних особливостях, у психічному складі. У цьому сенсі зовнішній вплив опосередкує внутрішніми умовами, до яких і відноситься своєрідність психіки особистості, її соціальний і професійний досвід.

Свідомість і цілеспрямованість процесу професійно-особистісного становлення - можливість для майбутнього фахівця керувати своєю діяльністю, своєю поведінкою, своїм емоційним станом, висувати цілі до свого розвитку, формувати і розвивати свої якості і здібності.

Відмітимо, що цей процес можна розглядати як синергетичний у живій, саморегульованій системі. Динаміка цього процесу залежить від відкритості особистості зовнішнім діям, нелінійності внутрішніх процесів, а також наявності численних різних стійких станів. Проте далеко не кожна людина здатна самотійно

розвивати свій потенціал. Численні зовнішні дії часто виступають як дестабілізуючі чинники, що перешкоджають розвитку здібностей студента. Тому актуальним є пошук необхідних концептуальних підстав, що забезпечують засоби освоєння студентом суб'єктної позиції по відношенню до процесів свого професійного становлення.

Згідно О. Вербицькому, "парадигма у методології науки – це сукупність ідей, цінностей, методів, технічних навичок і засобів, прийнятих у науковому співтоваристві у рамках сталої наукової традиції у певний період часу". Іншими словами парадигма – це сукупність установок, якою керуються у науковому суспільстві як зразком, моделлю, стандартом. Така установка сьогодні служить ідеєю розвитку здатності вирішувати пізнавальні, організаційні, комунікативні, моральні й інші проблеми в різних сферах діяльності на базі використання отриманих знань. Цей підхід спирається на компетенції, базові якості людини, що зумовлюють її поведінку в різних ситуаціях на основі конкретних критеріїв.

Таким чином, у компетентністному підході "на перше місце висувається не інформованість людини, а вміння самостійно вирішувати проблеми, що виникають в пізнанні і поясненні явищ дійсності; у взаєминах людей; при оцінці власних вчинків; при виборі цінностей; при рефлексії власних життєвих проблем; у самоорганізації себе. Насьогодні метою освіти повинно стати не освоєння деякої суми заздалегідь визначених знань і умінь, а опанування базових загальнокультурних і професійних компетенцій, із яких найважливіша роль належить компетенціям, що дозволяють самостійно знаходити, освоювати необхідні знання, формувати нові вміння. У проекті Tuning у рамках Болонського процесу компетенція "здатність працювати самостійно" виділяється як системна, що підкреслює необхідність становлення такої важливої особистісної якості як самостійність. У нормативних документах окрім самостійності відзначаються і такі особистісні якості як ініціативність, відповідальність та ін. Наприклад, у Концепції модернізації Української освіти на період до 2010 стверджується, що "основна мета професійної освіти – підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, що вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи за фахом, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності", тобто формування самостійної особистості.

Отже, одним із принципових питань, на яке повинна дати відповідь психологія і педагогіка, є формування самосвідомості майбутнім фахівцем себе як творчого професіонала. Саме цим визначається особлива актуальність орієнтації підготовки на особистісний розвиток кожного члена суспільства. Для досягнення цієї мети

вимагається забезпечити формування і вдосконалення у суб'єктів професійного навчання необхідних змістовних і психологічних новоутворень. Зміст такої підготовки ґрунтується передусім на гуманістичних уявленнях про завдання професійної діяльності, бажані якості студента, зокрема, його професійної свідомості і мислення, творчої активної дії у рамках відведеної компетенції.

Становлення особистості, як стверджують автори (К. Абульханова-Славська, І. Валієв, О. Новіков, Н. Савотіна та ін.) – це процес її прогресивного перетворення, спрямований на опанування діяльністю під впливом соціальних дій, що включає різноманітні форми власної активності. Становлення обов'язково припускає потребу в розвитку самостійності, можливість і реальність її задоволення.

Отже, в умовах інформатизації усіх сторін соціальної практики особливу актуальність набуває формування у студента такої якості, як самостійність. Вона є синтетичною властивістю особистості, що об'єднує різнорівневі психологічні явища – певні психічні процеси, домінуючі психічні стани, деякі якості і окремі властивості особистості. Серед цих явищ виділяють:

- особливості сприйняття і мислення: емпіричну відкритість сприйняття, особливості відбору стимулів, на які слід реагувати, характеристики мислення (гнучкість, критичність, реалістичність), стиль мислення, особливості інтерпретації подій і ухвалення рішення;

- особливості мотивації: спрямованість і локалізацію емоцій і провідних мотивів, потребу в самоактуалізації;

- структуру досвіду: навички самопізнання, саморегуляції і самоорганізації поведінки, особливості світогляду, властивості "Я-концепції", соціальну компетентність і професійну майстерність.

Останнє пов'язане і з тим, що в сучасній характерології переважає асоціативний принцип побудови характеру, згідно з яким риси вдачі об'єднуються, входять у зв'язки один із одним, утворюючи комплекси. Ці комплекси і складають індивідуальний характер.

Таким чином, самостійність особистості – це риса успіху, що дозволяє студентові будувати свою поведінку незалежно від власних біологічних особливостей, групового й індивідуального тиску, прийнятих у суспільстві когнітивних, оцінних і культурних стереотипів.

З урахуванням вищезазначеного, можна резюмувати, що професійне становлення – це динамічна властивість, яка здатна розвиватися, змінюватися на різних етапах професійної підготовки. Багато що тут залежить від умов, у яких протікає

процес професійного самовизначення і становлення, від культурно-освітнього середовища вnz. Завдання це надзвичайно складне і особливо гостро стоїть нині перед технічними університетами, що відповідають за професійну підготовку сучасних конкурентоздатних інженерів. Тим паче, що вища технічна освіта сьогодні переживає кризу, обумовлену технократичним підходом до освіти, який зорієнтований переважно на пріоритет технічних знань, технократичних цінностей, що привело до значного падіння духовно-моральної і гуманістичної культури майбутніх фахівців технічного профілю.

Відмітимо, що становлення фахівця-інженера має на увазі формування його конкурентоспроможності, серед засадничих властивостей якої Д. Чернилевський і О. Філатов виділяють чіткість цілей і ціннісних орієнтацій, працьовитість, здатність до ризику, здатність до безперервного саморозвитку, здатність до професійного безперервного зростання, стресостійкість і інші. При цьому особлива увага ними звертається на творче ставлення до справи і творчу спрямованість в ньому .

Іншими словами, професійне становлення – це "формування" (перетворення) особистості, адекватне вимогам професійної діяльності.

Зміни, які відбуваються з особистістю у процесі опанування професійної діяльності і самостійного її виконання, призводять до становлення особистості як професіонала. Рух особистості у просторі та часі професійної праці дістало назву професійного становлення суб'єкта діяльності. У міру становлення особистості, збільшення її масштабу, суб'єктність усе більш виступає чинником свого розвитку, зміни, перетворення об'єктивних обставин відповідно до своїх особистісних властивостей. Іншими словами, людина як активна істота може сама свідомо змінювати свою професійну біографію, займатися саморозвитком, самовдосконаленням, але і в даному випадку цей процес мотивується соціальним оточенням, економічними умовами життєдіяльності. Суб'єктивна активність людини визначається системою стійко домінуючих потреб, мотивів, інтересів, орієнтацій і тому подібне .А професійне становлення особистості – це частина онтогенезу людини з початку формування професійних намірів до закінчення активної професійної діяльності. Створення внутрішніх потенцій професійно-особистісного становлення студента як фахівця – результат активної взаємодії особистості з соціально-професійними групами і засобами праці, які в сукупності складають певне культурно-освітнє середовище. У ній, як відмічають учені (В. Біблер, М. Каган, Л. Новікова та ін.), відбувається збагачення психіки. Результатом діяльності є не лише створення матеріальних і духовних цінностей, але також розвиток і перетворення особистості. Тобто, у професійно-

особистісному становленні велике значення мають як соціально-економічні умови, так і соціально-професійні типи та активність самої особистості. Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що жодне визначення не може дати вичерпного уявлення про особистість, але кожне з них висвітлює певні сторони явища. Використання безлічі різноманітних визначень розширює й поглиблює наше розуміння особистості. Процес професійно-особистісного становлення студента розкривається на тлі загальних закономірностей професійної освіти і особистісного становлення студента. Такий підхід дозволив уточнити визначення даного поняття і представити його як обумовлений процес і в той же час такий, що саморозвивається, в якому компоненти культурно-освітнього середовища, що розглядаються як зовнішні причини, діють через внутрішні умови: наявність у студентів системи професійно-важливих знань, умінь і навичок, способів міжособистісної ділової взаємодії і спрямованості на творчу діяльність, що забезпечує їх послідовний рух від нижчого рівня професійного становлення до вищого – професійно-творче самовдосконалення.

Література:

1. Богуш А. М. Принципи модернізації вищої освіти у ХХІ столітті / А. М. Богуш // Освіта. – 1999. – №4. – С.13-19.
2. Гусинский Э.Н. Образование личности / Гусинский Э.Н.. – М.: Интерпракс, 1994. – 136 с.
3. Сержникова Р.К. Педагогические условия целостного развития студента как субъекта инженерного образования /Сержникова Р.К. //Наукові праці ДонНТУ. Серія: гуманітарні науки. – Донецьк: ДонНТУ. – Випуск 31. – 2002.– С. 113–116.
4. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития/Андреев В.И. . Кн. 1. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1996. – 565 с.